

Có đáng thánh thần,
 Ra tay dẹp loạn, đem công trị bình,
 Còn phượng trực lợi tham danh,
 Chẳng qua như chuyện minh linh, du phù.
 Còn những nhân tài khác trong đám người tâm huyết rừng nho thì đời nào chẳng có:
 Nguyệt lại hỏi: “Rừng nho mấy kẻ,
 Rõ ra tay bẻ quế Trảng An?”
 Ta rằng: “Cá bể chìm ngàn,
 Đời nào chẳng có phượng hoàng kinh nghệ.”
 Sau khi đã nắm vững lòng tin ở căn bản thiện trong trời đất, trong nhân gian, rồi thả hồn ra vô tận tác giả mới mặc cho lớp sóng trĩu tình đu đưa:
 Ta hỏi Nguyệt ngẩn-ngơ ngơ-ngẩn,
 Nguyệt hỏi ta thơ-thẩn thẩn-thơ.
 Chồi hoa trước gió phát phơ,
 Hiu hiu gió thổi hương đưa ngạt ngào.
 Canh càng thâm, Nguyệt càng cao,
 Nguyệt ta ta Nguyệt, biết bao nhiêu tình.
 Mấy câu ngâm chốn lữ đình,
 Có ai biết Nguyệt biết mình cho chăng?

C. Một vài tác giả hữu danh

Thoạt hãy xin nêu một vài trường hợp đặc biệt, tiếp đó xin có đôi lời nhận định về hai thi bá của hai tiền bán thế kỷ: Nguyễn Du tiền bán thế kỷ 19, và Tản Đà tiền bán thế kỷ 20.

1. Nguyễn Trãi

Sau mười năm kháng Minh, khi vua Lê Thái Tổ lên ngôi bèn đem lòng nghi ngờ chém giết những đại công thần như Phạm Văn Xảo, Trần Nguyên Hãn. Cụ Nguyễn Trãi hẳn phải ngao ngán lắm cho nghĩa vua tôi: “chim bay đã hết, cung tốt cất đi, thỏ lanh chết rồi, chó săn phải giết: và niềm tâm sự ngao ngán cô đơn của cụ đã giải bày ai oán làm sao trong bài “Tự thán”

Chiếc thuyền lơ lửng bên sông,
 Biết ai tâm sự ngỏ cùng ai hay?
 Chắc chi thiên hạ đời nay,
 Mà đem non nước làm rầy chiêm bao?
 Đã buồn về trận mưa rào
 Lại đau vì nổi ào ào gió Đông.
 Mây trôi nước chảy đôi dòng,
 Chiếc thuyền hờ hững trên sông một mình.

Đặc biệt bài này hoàn toàn là tiếng sầu thốt ra từ đáy lòng và không một tia sáng của niềm tin. Ấu đó cũng là do linh cảm của con người mà cách đây hẳn không xa bị họa tru di vì chuyện Nguyễn Thị Lộ. Nhưng dù sao thì Nguyễn Trãi cũng đã làm đầy đủ bổn phận chàng trai thời loạn: trả thù nhà, đền nợ nước. Còn ai tin vào cơ nghiệp nhà Lê khi đến lượt Nguyễn Trãi bị họa tru di?! Cũng may mà qua hai đời Lê Thái Tông (1434 – 1442). Lê Nhân Tông (1443 – 1459) và tám tháng thoán đoạt của Nghi Dân nhà Lê lại dấy lên được với hai vị anh quân Lê Thánh Tông (1460 – 1497) và Lê Hiến Tông (1497 – 1504). Thế rồi lịch sử nước nhà bước vào cửa ngõ của thời đại Nam Bắc phân tranh.

2. Hồ Xuân Hương

Ngao thế gian, chanh chua với cuộc đời như Hồ Xuân Hương mà rồi cũng có lúc bà phải thốt lên: